Mezi psy a vlky

Francouzská suita je první knihou Irène Némirovské přeloženou do češtiny. V nedokončeném románu, psaném před deportací do Osvětimi a vydaném až v roce 2004, židovská autorka nemilosrdně líčí okupovanou Francii a její obyvatele.

MILUŠE JANIŠOVÁ

Do záhlaví poznámek k nedokončenému románu *Francouzská suita* (Suite française) si jeho autorka Irène Némirovská napsala verše o sisyfovské odvaze a nedostatku času. V roce 1941, kdy se pouští do ambiciózní práce na rozsáhlé románové fresce, bylo nabíledni, že čas mladé autorky se židovskými kořeny se krátí.

Šest desetiletí ukrývá Denise Epsteinová rukopisy své matky, věčné emigrantky, odvlečené v roce 1942 do koncentračního tábora Osvětim, v koženém kufru. Když po mnoha letech najde odvahu kufr otevřít a jeho obsah utřídit, objeví rukopis prvních dvou dílů zamýšleného pětidílného románu o tisíci stranách, doplněný množstvím nekorigovaných, místy silně cynických poznámek s názvem *O stavu Francie*. Je zázrak, že román, okolnostmi svého vzniku předurčený k zapomnění, roku 2004 vychází. Získává prestižní Renaudotovu cenu – poprvé v historii je tato literární cena udělena posmrtně.

Přežít za každou cenu

První díl, *Červnová bouře*, je jakýmsi sledem obrazů z exodu obyvatel Paříže obsazené Němci v červnu 1940. Připomíná impresionistické plátno, na němž střídavě ožívají skupinky postav, které jako by byly obtažené černou konturovací tužkou. Pozadí – červnová krajina plná vůní, barev, bzukotu včel a zpěvu ptáků – svádí k blaženému snění. Všudypřítomný klid přírody je však v neustálém napětí se vším, co souvisí s lidským konáním. „Otevřenými okny byla vidět zahrádka osvětlená měsícem. Pokojné jasné světlo stříbřilo kamínky na cestičkách, kde tiše našlapovala kočka, a voňavé hrozny bílého šeříku. V jídelně se tísnili uprchlíci i obyvatelé městečka a společně poslouchali rozhlas. Ženy plakaly."

Detonace, zatarasené cesty, přeplněné hotelové pokoje, hostince vypleněné do posledního drobečku. Irène Némirovská vždy zná své postavy dříve, než se pustí do samotného vyprávění. Do detailu promýšlí jejich fyziognomii i životní peripetie. Chladně a nemilosrdně zachycuje postoje Francouzů k porážce či kolaboraci, odmítá je však soudit. Postavy pocházejí nejčastěji z prostředí pařížské smetánky a jako vesměs zbabělé, prospěchářské a pokrytecké se odhalují samy, svým chováním a postoji. Noblesa se z nich s každým okamžikem lehkého nepohodlí odlupuje jak pozlátko z laciného šperku. Základní premisou napříště bude přežít za každou cenu, a přitom za žádnou cenu neslevit z životního komfortu, což ospravedlňuje použití jakýchkoli prostředků. Jediní, kdo na úmorné cestě vzbuzují sympatie, jsou manželé Michaudovi, pokorní, pracovití bankovní úředníci. „Zdůraznit postavy Michaudových. Ti, kteří vždycky všechno odnesou, a přitom jako jediní jsou opravdu ušlechtilí." Jistý druh štítivosti k vlastní společenské třídě provází celé spisovatelčino dílo. Ostatně po vydání románu *Les Chiens et les loups* (Psi a vlci, 1940), jehož hrdinové nejsou nikým a zároveň mohou být kýmkoli, neboť proměnlivý charakter jim umožňuje adaptovat se v každé situaci a vytěžit z ní prospěch, bylo Némirovské podsouváno, že svými nelítostnými portréty Židů, jejichž životům dominuje víra v majetek a peníze, provokuje k antisemitismu.

Jak je lidstvo ošklivé a nízké!

Druhá část cyklu, nazvaná *Dolce*, by sama vystačila na román. Příběh se z prostorově roztříštěné mozaiky soustředí do jednoho místa. Každodennost obyvatel městečka Bussy rozptýlí nucené soužití s vojáky okupační armády. Staré křivdy z první války stále pálí, ale ti hoši jsou přece tak přátelští! A nakonec i oni jsou jen oběťmi mocenského konfliktu. Přes počáteční obavy a nejistotu městečko jako by jejich příchodem ožilo, pod rozšafnou náladou jen zřídka probublá atavismus dávné nenávisti. Jenže idyla je opět iluzorní. Z čiré žárlivosti zastřelí jeden z místních sedláků vojáka ubytovaného na statku. Křehká rovnováha je oboustranně narušena. Jak spojit do jedné osoby Fritze, který smeká před portrétem otce zabitého v roce 1915, a vojáka, který by na rozkaz bez výčitek střílel?

Válka vtrhne do lidských životů jako uragán, zpřevrací je vzhůru nohama. Vyhrocená doba žádá celého člověka, položeného na oltář vlasti. Ale touha žít je nepotlačitelná a čas člověku vyměřený běží rychle. Pronikavě, nelítostně a zároveň s hlubokým porozuměním a soucitem zobrazuje Némirovská osudy lidí, snažících se po svém odolat tlaku událostí. „Jak je lidstvo ošklivé a nízké!" pomyslí si často sveřepá, skrznaskrz neplodná vikomtesa de Montmort. A přece je skoro ve všech ostatních alespoň špetka naděje…

Némirovská nezapře své kořeny – umně snoubí francouzský obsah s ruskou formou. Turgeněv, Čechov, Tolstoj jsou jejími velkými vzory, v mnoha poznámkách porovnává Francouzskou suitu s Tolstého Vojnou a mírem. Dokonalá schopnost krajinomalebná a portrétistická v symbióze s nelítostnou ironií dává v jejím podání vzniknout nepřehlédnutelnému dílu. Autorka, pro niž byl zájem o čtenáře vždy zásadní, jasnozřivě tuší, že nepíše Francouzskou suitu pro soudobé publikum. „Nikdy nezapomenout, že válka přejde a celá ta historická rovina vybledne. Snažit se co nejvíc dělat věci, debaty… které mohou zajímat lidi i v roce 1952 nebo třeba 2052," poznamenává si. S ohledem na historii vydání románu působí tato slova vizionářsky.

Autorka je překladatelka a středoškolská učitelka.

Irène Némirovská: Francouzská suita. Přeložila Helena Beguivinová. Paseka, Praha 2011, 384 stran.

Stvořit si svůj mýtus

Básník Radek Fridrich se ve sbírce Krooa Krooa, oceněné v soutěži Magnesia Litera za nejlepší básnickou knihu loňska, opět inspiruje svým „osudovým" krajem Sudet. Z autentických zápisků, z atmosféry lesů a pískovcových skal na Děčínsku, především však z vlastní imaginace utkal mýtus, v němž se volně prostupuje vyprávění, dokument, zaklínání a snění.

SIMONA MARTÍNKOVÁ-RACKOVÁ

Zní to paradoxně, ale básně Radka Fridricha (nar. 1968) snad ještě nikdy nebyly tak poetické jako v *Krooa Krooa*. Básník, který žije v Děčíně, se už od sbírky *V zahradě Bredovských* (1999) pokouší zachytit cosi z nostalgického, tajuplného, umlčeného kouzla severočeských Sudet s jejich rozporuplným osudem.

Kříž, Kreutz, krojc

Zatímco prozaici a filmaři se soustředí na nejdramatičtější období tohoto kraje, tedy na válečnou a poválečnou dobu, básník sestupuje hlouběji, až do osmnáctého a devatenáctého století – anebo rovnou do mytického bezčasí. Jako echo, ozvěnu dávného, ba archetypálního v nás lze vnímat i sbírku *Krooa Krooa*. Už jen název: havraní křik či „krkavčí zajíknutí" evokuje ozvěnu ve skalách, v níž lze slyšet varování, či naopak vábení. Analogicky je ozvěnou i myticky laděný „příběh", který tvoří páteř sbírky. Promyšlená kompozice proti sobě zrcadlově staví úvodní cyklus *Vlašský Daniel* (ten vyšel bibliofilsky už v roce 2006) a volněji řazené básně oddílu *Klatzek* (syn Daniela a Chrastavy, tedy další echo v podobě „pokračování rodu", explicitně vyjádřené v básni Laňka zjevuje: „Do vlasů si sypu jehličí vejmutovek./ Ve vyhaslých osudech pohřbených/ synů a dcer vidím tebe."). Prostřední elegický oddíl *Smírci*, myšleno smírčí kříže, pak slouží jako nadechnutí, intermezzo. I on je však pevně vklíněn ve tutéž krajinu: každá báseň je věnována kříži (autor tu opět významuplně míchá češtinu a němčinu: vedle „kříže" stojí rovnocenně „Kreutz" i „krojc"), ať už je skutečný, opatřený nápisem, či dokonce básní (Dichterkreutz), anebo je to „písečný krojc" poutníků, „rozfoukáván větrem,/ abys nebyl spatřen", či dokonce „neviditelný kříž".

Psát o „kříži, který už nespatříš" – to gesto je pro Radka Fridricha typické. Není to totiž žádný usmolený sběrač fakt, bez kterých by zůstal bezradně trčet na místě, ale básník-tvůrce. Strůjce mýtu, jejž dokáže rozehrát tak, aby v člověku rezonoval i dnes. Ale také autor, který v souladu s postmoderní mnohoznačností a hravostí střídá vyprávění málem mytické s překlady prospektorských vzkazů historicky doložené postavy Vlašského Daniela, exklamace a milostná vyznání s dojemně starosvětskými „babskými radami" (Pechfrau radí) a pověrami („Když žena má měsíční růži,/ nesmí se dotknout žádného/ rostoucího kvítí./ Sice to zchřadne.") či úsměvně dryáčnickým varováním před přízraky. Rafinovaně při tom mísí (tlumený) patos, který k mýtu zkrátka patří, a pohled „z výšky", ba i ironické ušklíbnutí. Rozehrává tak hned několik partií najednou – a to bez okaté ambicióznosti, a navíc na přesně, přísně vymezené ploše.

Tajemná, jemná slova

K „uhranutí" (jsou tu i básně nazvané Zaklínaná a Uřknut) napomáhá jazyk, a to jazyk vpravdě básnický. To u tohoto autora zdaleka není samozřejmostí, viz třeba „dokumentárně" oproštěnou *Řeč mrtvejch/Toterede* (2001), mužský protipól *Nebožek/Selige,* které ostatně také nehýří metaforami. V přítomné sbírce oproti tomu promyšleně pracuje například s rytmickým opakováním refrénu, které napomáhá „mytickému ladění", a to hned v úvodní básni V krajině Sandstein s refrénem *Kde je?*. Básník je pozorný také k melodii a zvuku slov, hojně sahá k metaforám a aliteracím („Rovnými stěžni dýmu/ napíná ráhnoví rána"), používá slova z odlehlých sémantických oblastí (voštiny, kalup, mlíčí, moudí, destilační křivule, runy, patriarší kříž) a i tentokrát pracuje s němčinou (cajchy, krojc, a především mnohé názvy básní či německé citace v nich) a s novotvary. Zvlášť působivě tak činí v básni Klatzek, v níž nadává Laňce do slepic: „Mrtvorodko!/ Krevkerko!/ Vranohlávko!/ Totenko!// Holokrčko!/ Minorko! Bredo!" – je příznačné, že Fridrich často tvoří kompozita, která mají pro dnešní čtenáře nádech archaičnosti, což zvolenému tématu velmi vyhovuje. Frekventovaná jsou zvolání a oslovení („Volám tě zpět, laňko, krooa krooa!"), což je logické vzhledem k tomu, že mnohé z básní jsou monologem dané „postavy". Naopak celkem překvapivé jsou u Radka Fridricha rýmy, a vyznívají tím působivěji, jsou-li kombinovány s refrénem, jako v básni Opět bázlivý Hasenfus: „V nočním lese/ jezevec máchne drápatou tlapou// V nočním lese/ kopýtka o skály temně klapou."

A mimochodem – echo se objevuje i v této rovině: „Tajemná, jemná slova". Takový nález je z rodu mimořádně šťastných: tvoří vnitřní rým, zintenzivňuje hudebnost verše, a hlavně umožňuje slovům, aby sebou prorůstala, vzájemně ze sebe vystupovala, skrývala se jedno v druhém. Aby vše rezonovalo.

Autorka je bohemistka.

Radek Fridrich: Krooa Krooa. Host, Brno 2011, 72 stran.

Kresba Silvie Vavřinová